

УДК 504

**НЕМОЖЛИВІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗБИТКІВ
ЗА УМОВИ ВИЯВЛЕННЯ ФАКТУ ПОРУШЕННЯ
ВОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІДЧАС СКИДУ ЗВОРОТНИХ ВОД**

Хіжняк Ю.С., Нестерук О.Г.

*Кримський НДІ судових експертиз Міністерства юстиції України, Сімферополь,
Україна, E-mail: hijnyak_j@ukr.net*

Розглянуті суперечності, виявлені в результаті аналізу положень Інструкції № 116 [1] і Методики № 389 [2], пов'язані з неможливістю встановлення збитків за умови виявлення факту порушення при скиді зворотних вод. Ці суперечності виникають в зв'язку з розрахунком маси наднормативного скиду за формулою (2). Авторами запропонована формула (3), яка може усунути зазначені суперечності.

Ключові слова: Інструкція № 116, Методика № 389, наднормативний скид, збитки.

Основна мета нормування скидів забруднюючих речовин зі стічними водами – обмеження шкідливого впливу на водний об'єкт.

В основі існуючої системи нормування лежить принцип неприпустимості перевищення гранично допустимих концентрацій (ГДК) забруднюючих речовин у водних об'єктах. Для цього водокористувачі розробляють Проект «Норм гранично допустимих скидів (ГДС) нормованих речовин із стічними водами».

Скид зворотних вод у водні об'єкти є одним з видів спеціального водокористування і здійснюється на основі дозволів, які видаються у встановленому порядку органами Мінприроди України.

Величини ГДС речовин розробляються та затверджуються для діючих і тих, що проектується, підприємств-водокористувачів, які мають (будуть мати) організовані скиди зворотних вод з господарської ланки кругообігу води у природні ланки (річкові, озерні, морські), тобто у водні об'єкти.

Нормативи ГДС затверджуються органами Мінекоресурсів одночасно з видачею дозволу на спеціальне водокористування. Розробка проектів і розрахунок гранично допустимих скидів (ГДС) речовин, що надходять із зворотними водами у водні об'єкти здійснюється згідно з Інструкцією №116 [1].

Відповідно до п. 4.2 Інструкції № 116 до показників, що контролюються, входять:

а) витрата зворотних вод ($\text{м}^3/\text{год}$), концентрації нормованих речовин (мг/л) і показники властивостей зворотних вод на скиді у водний об'єкт, контроль яких здійснюється шляхом порівняння вимірних показників із відповідними одноіменними встановленими показниками (фактичними, відповідними ТПС, відповідними ГДС);

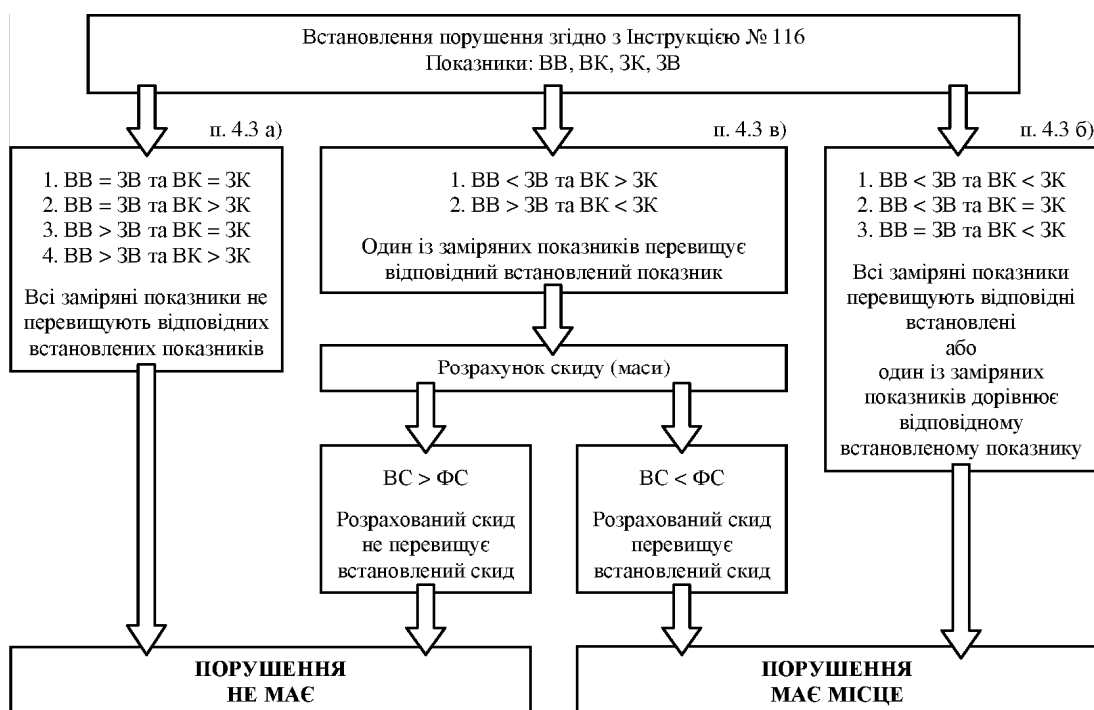
б) скид (маса) нормованих речовин із зворотними водами (г/год), контроль якого здійснюється шляхом порівняння його розрахункових значень (на основі вимірних показників витрат зворотних вод і концентрацій в них речовин) із встановленими фактичними показниками, показниками ТПС і ГДС відповідних речовин;

в) показники плану заходів щодо досягнення ГДС, контроль яких здійснюється шляхом порівняння фактичних строків реалізації і показників водоохоронного результату (ефекту) цих заходів із відповідними показниками, що вказані в плані.

Згідно з п. 4.3 Інструкції № 116 вважається порушенням, якщо вимірювані показники витрат, концентрацій нормованих речовин чи властивостей зворотних вод та розрахункові значення скиду (маси) речовин перевищують однойменні відповідні показники, що встановлені на поточний термін. Тобто контролюється перевищення тимчасово погоджених показників чи гранично допустимих показників, які повинні бути досягнуті на термін контролю.

Для визначення порушення треба виявити перевищення встановлених витрат зворотних вод (ВВ) над заміряними витратами зворотних вод (ЗВ), встановлену концентрацію речовини (ВК) над заміряною концентрацією речовини (ЗК).

В деяких випадках розраховується скид (маса). Тоді порушення має місце, коли встановлений скид (маса) (ВС) менший за відповідний фактичний скид (масу) (ФС) [1]. В схемі, наведеній у малюнку 1, розглянуті випадки встановлення порушення згідно з Інструкцією № 116.

Мал. 1. Схема встановлення порушення згідно з Інструкцією № 116.

Наступним кроком, за умови виявлення порушення, є розрахунок збитків, заподіяних державі внаслідок порушення водного законодавства згідно з Методикою № 389 [2].

Згідно з п. 7.1 Методики № 389 розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам (крім морських вод) внаслідок скидів забруднюючих

речовин зі зворотними водами з перевищенням встановленого нормативу ГДС, грн, здійснюється за формулою:

$$Z = K_{кат} \times K_p \times k_3 \times [(M_{i1} \times \gamma_{i1}) + (M_{i2} \times \gamma_{i2}) + \dots + (M_{im} \times \gamma_{im})], \quad (1)$$

де $K_{кат}$ – коефіцієнт, що враховує категорію водного об'єкта, який визначається згідно з додатком 2 Методики № 389;

K_p – регіональний коефіцієнт дефіцитності водних ресурсів поверхневих вод, який визначається згідно з додатком 3 Методики № 389;

$k_3 = 1,5$ – коефіцієнт ураженості водної екосистеми;

m – кількість забруднюючих речовин у зворотних водах;

M_i – маса наднормативного скиду i -тої забруднюючої речовини у водний об'єкт зі зворотними водами, т;

γ – питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів, віднесений до 1 тонни умовної забруднюючої речовини, грн/т.

Для розрахунку збитків необхідно розрахувати M_i – масу наднормативного скиду i -тої забруднюючої речовини у водний об'єкт зі зворотними водами.

Згідно з п. 5.1 Методики № 389 розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючої речовини у водний об'єкт зі зворотними водами внаслідок перевищення встановленого нормативу ГДС здійснюється за формулою:

$$M_i = (C_{if} - C_{id}) \times Q_{if} \times t \times 10^{-6}, \quad (2)$$

де C_{if} – середня фактична концентрація i -тої забруднюючої речовини у зворотних водах, г/м³;

C_{id} – дозволена для скиду концентрація i -тої забруднюючої речовини, визначена при затвердженні ГДС, г/м³;

Q_{if} – фактичні витрати зворотних вод, м³/год;

t – тривалість скидання зворотних вод з порушенням нормативів ГДС, год;

10^{-6} – коефіцієнт перерахування маси забруднюючих речовин.

Розглянемо суперечності, які виникають при застосуванні п. 4.3 б), в) Інструкції № 116 і розрахунку збитків, згідно з Методикою № 389.

У таблиці 1 наведені усі випадки, коли згідно з Інструкцією № 116 встановлюються факти порушення і відповідні розрахунки M_i , відповідно до Методики № 389. Згідно з вище наведеними скороченнями концентрацій та витрат, вочевидь, що $C_{if} = ЗК$, $C_{id} = ВК$, $Q_{if} = ЗВ$, $Q_{id} = ВВ$.

Як видно з даних наведених у таблиці 1, не завжди за умови встановлення порушення може бути встановлена сума збитків. Це явні суперечності між існуючою системою контролю і встановлення порушень з Методикою розрахунку збитків № 389. Такі суперечності виникають у зв'язку з застосуванням формули (2) розрахунку маси наднормативного скиду. В результаті розрахунку за формулою (2) отримуємо величину, яка враховує лише перевищення гранично допустимих концентрацій, в зв'язку з чим вона не прийнятна у разі перевищення допустимих витрат. У випадку перевищення допустимих витрат збитки або відсутні, або будуть представлені від'ємною величиною.

Таблиця 1

Випадки порушення, згідно Інструкції № 116 та відповідна оцінка величини збитків, згідно з формулами (1) і (2) Методики № 389

Згідно Інструкції № 116	Згідно з формулами (1) і (2)
Порушення має місце	
п. 4.3. б) 1. ВВ < ЗВ та ВК < ЗК	$C_{id} < C_{if} \Rightarrow (C_{if} - C_{id}) > 0 \Rightarrow M_i > 0$
п. 4.3. б) 3. ВВ = ЗВ та ВК < ЗК	Збитки є ($Z > 0$)
п. 4.3 б) 2. ВВ < ЗВ та ВК = ЗК	$C_{id} = C_{if} \Rightarrow (C_{if} - C_{id}) = 0 \Rightarrow M_i = 0$ Збитків не має ($Z = 0$)
п. 4.3. в) 1. ВВ < ЗВ та ВК > ЗК За умови перевищення скиду (маси)	$C_{id} > C_{if} \Rightarrow (C_{if} - C_{id}) < 0 \Rightarrow M_i < 0$ Збитків не має ($Z < 0$)
п. 4.3. в) 2. ВВ > ЗВ та ВК < ЗК	$C_{id} < C_{if} \Rightarrow (C_{if} - C_{id}) > 0 \Rightarrow M_i > 0$
За умови перевищення скиду (маси)	Збитки є ($Z > 0$)

Наднормативний скид забруднюючих речовин у водний об'єкт – частина маси фактично скинутої речовини у зворотних водах, що перевищує масу речовини, максимально допустиму для відведення за розрахунковий період [2]. Також, скид (маса) є добутком витрат зворотних вод і концентрацій речовин [1]. Вочевидь, що максимально допустима для відведення маса речовин – це добуток допустимих витрат зворотних вод і допустимої концентрації речовин.

Отже, для усунення суперечностей між Інструкцією № 116 та Методикою №389, і згідно з поняттям наднормативного скиду необхідно змінити формулу (2). Враховуючи вище вказане, формула може мати наступний вигляд:

$$M_i = (C_{if} \times Q_{if} - C_{id} \times Q_{id}) \times t \times 10^{-6}, \quad (3)$$

де Q_{id} – дозволені витрати зворотних вод згідно з ГДС (встановлені витрати), м³/год.

Порівняно з формулою (2), у запропонованій формулі (3) присутня додаткова величина Q_{id} . Отже, відповідно до формули (3) $C_{if} \times Q_{if} = \Phi C$ – фактичний скид (маса) зворотних вод г/год, $C_{id} \times Q_{id} = \text{BC}$ – допустимий (встановлений) скид (маса) зворотних вод г/год. Таким чином, при розрахунку за формулою (3) отримуємо наднормативний скид зворотних вод, який дає можливість розраховувати суму збитків у всіх випадках порушення, що відображено в таблиці 2.

З таблиці 2 видно, що при розрахунку маси наднормативного скиду згідно запропонованої формули (3), при встановленні факту порушення за умовами Інструкції № 116 збитки будуть нараховані у всіх випадках порушення.

Таким чином, суперечності, виявлені в результаті аналізу положень Інструкції № 116 і Методики № 389, пов'язані з неможливістю встановлення збитків за умови виявлення факту порушення, можуть бути усунені при використанні запропонованої формули (3).

Таблиця 2

Випадки порушення, згідно Інструкції № 116 та відповідна оцінка величини збитків, згідно формул (1) та (3)

Згідно Інструкції № 116 Порушення має місце.	Згідно з формулами (1) і (3)
п. 4.3. б) 1. ВВ < ЗВ та ВК < ЗК	$Q_{id} < Q_{if}; C_{id} < C_{if} \Rightarrow (C_{if} \times Q_{if} - C_{id} \times Q_{id}) > 0 \Rightarrow M_i > 0$ Збитки є ($Z > 0$)
п. 4.3. б) 2. ВВ < ЗВ та ВК = ЗК	$Q_{id} < Q_{if}; C_{id} = C_{if} \Rightarrow (C_{if} \times Q_{if} - C_{id} \times Q_{id}) > 0 \Rightarrow M_i > 0$ Збитки є ($Z > 0$)
п. 4.3. б) 3. ВВ = ЗВ та ВК < ЗК	$Q_{id} = Q_{if}; C_{id} < C_{if} \Rightarrow (C_{if} \times Q_{if} - C_{id} \times Q_{id}) > 0 \Rightarrow M_i > 0$ Збитки є ($Z > 0$)
п. 4.3. в) 1. ВВ < ЗВ та ВК > ЗК За умови перевищення скиду (маси)	$Q_{id} < Q_{if}; C_{id} > C_{if} \Rightarrow (C_{if} \times Q_{if} - C_{id} \times Q_{id}) > 0 \Rightarrow M_i > 0$ Збитки є ($Z > 0$)
п. 4.3. в) 2. ВВ > ЗВ та ВК < ЗК За умови перевищення скиду (маси)	$Q_{id} > Q_{if}; C_{id} < C_{if} \Rightarrow (C_{if} \times Q_{if} - C_{id} \times Q_{id}) > 0 \Rightarrow M_i > 0$ Збитки є ($Z > 0$)

Список літератури

1. Інструкція про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 15 грудня 1994 року N 116. – Інформаційна система "ЛІГА:ЗАКОН", 2012.
2. Методика розрахунку розміру відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20 липня 2009 року N 389. – Інформаційна система "ЛІГА:ЗАКОН", 2012.

Хижняк Ю. С. Невозможность установления убытков в случае выявления факта нарушения водного законодательства при сбросе сточных вод / Хижняк Ю. С., Нестерук А. Г. // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Географические науки. – 2012. – Т.25 (64), №4. – С.57-61.

Рассмотрены противоречия, обнаруженные в результате анализа положений Инструкции № 116 [1] и Методики № 389 [2], связанные с невозможностью установления убытков в случае выявления факта нарушения при сбросе сточных вод. Эти противоречия возникают в связи с расчетом массы сверхнормативного сброса по формуле (2). Авторами предложена формула (3), которая может устранить указанные противоречия.

Ключевые слова: Инструкция № 116, Методика № 389, сверхнормативный сброс, убытки.

Khizhnyak Y. S. Impossibility of determining damages when revealing the case of water legislation violation in water escape / Khizhnyak Y. S., Nesteruk O. G. // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. – Series: Geography Sciences. – 2012. – V.25 (64), No4. – P.57-61.

The contradictions, discovered as a result of the Instruction N 116 [1] and Methods N 389 [2] regulations analysis, which are concerned with the impossibility to determine the damage when revealing the case of water escape violation, are considered. These contradictions appear because of the calculation of the water escape mass exceeding the normative according to the formula (2). The authors offer the formula (3) according to which it's possible to remove the described contradictions.

Key words: Instruction No 116, Technique No 389, excess dumping, losses.

Поступила до редакції 03.12.2012 р.